

Arja Turunen

Urheilevien naisten suosikki. Housut naisten urheiluvaatteena sotien välisenä aikana ^(ref.)

Naisten urheilun historia on erilaisten rajoitteiden ja vapauksien kautta määrittynyttä historiaa. Toisin kuin miesten urheilun historia, joka on kuvaus modernisaation kanssa samaa tahtia kehittyvänä edistyksen historiana, naisten urheilun historiaa ovat määrittäneet toisaalta kiellot ja rajoitukset, toisaalta yhä laajenevien liikkumis- ja kilpailumahdollisuuksien saavuttaminen.¹ Rajoituksia ja mahdollisuuksien avautumista on urheilun historiassa totutusti tarkasteltu esimerkiksi urheiluorganisaatioiden ja kilpaurheilun historiaa tutkimalla. Toisenlaisesta, hyvin konkreettisesta näkökulmasta aihetta on lähestynyt amerikkalainen pukuhistorian tutkija Patricia C. Warner, joka on tutkinut naisten urheiluvaatteiden historiaa.² Hän on kritisoinut naisurheilun historian tutkimusta siitä, että urheilussa käytettyjen vaatteiden kehitystä ei ole otettu huomioon. Samaa on huomauttanut miesten urheilun historian osalta Erkki Vettenniemi.³

Warner on tutkimuksillaan osoittanut, että urheiluun sopivien vaatteiden puute on ollut konkreettinen este naisten urheiluharrastamisen

yleistymiselle, ja kääntäen, urheiluvaatteiden kehitys on ollut edellytys naisten urheiluharrastusten yleistymiselle, mikä taas on edistänyt naisten yhteiskunnallisen liikkumavapauden saavuttamista. Naisten⁴ on esimerkiksi ollut käytännössä lähes mahdoton uida niin kauan kuin heidän edellytettiin käyttävän muotipuvun tapaista pitkä- ja runsashelmaista, esimerkiksi villakankaasta valmistettua uimapukua. Puvun helmat ovat kietoutuneet jalkojen ympärille ja siten vaikeuttaneet uintiliikkeitä ja märkä puku on vetänyt naista kohti pohjaa. Naisten uintiharrastus on tullut mahdolliseksi vasta kun nykyisenkaltaiset vartalonmyötäiset puvut otettiin käyttöön.⁵ Miesten juoksu-harrastus taas pääsi vauhtiin vasta kun urheilijoille alettiin sallia polvihousujen ja aluspaidan käyttö säädylisemmän vaateparren eli päällyspuvun sijaan.⁶

Edellä mainitut havainnollistavat pukeutumisen keskeisyyttä ruumiillisuutta tarkasteltaessa, jota pukeutumistutkija Joanne Entwistle⁷ on peräänkuuluttanut: ihminen on ruumiillinen olento, ja ihmisyhteisöjen kulttuureissa ihmisten oletetaan yleensä verhoavan ruumiinsa pukeutamalla. Se, miten pukeudutaan, vaikuttaa siihen, miten ruumista voidaan liikuttaa ja miten se voidaan kokea.⁸

Naisten urheiluharrastusten yleistymisessä keskeistä on ollut housujen käyttöönotto. Warner on todennut, että naisten urheilun historiassa on tiivistetysti kyse housujen hitaasta yleistymisestä naisten urheiluvaatteeksi.⁹ Tässä artikkelissa tarkastelen suomalaisten naistenlehtien urheilupukeutumista koskevien neuvojen kautta, miten housut tulivat naisten urheiluvaatteeksi Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla.¹⁰ Koska urheiluharrastusten yleistymiseen on edellyttänyt pukeutumistapojen ja niitä ohjaavien asenteiden muutosta, lähestyn aihetta pukeutumisen historian näkökulmasta. Tämä oli myös se konteksti, jossa housukysymystä naistenlehdissä tarkasteltiin. Lehtien pukeutumisohjeiden kontekstina taas olivat lehden tavoitteet ja naiseutta koskevat ihanteet.

Tutkitut lehdet ovat 1920- ja 1930-luvuilla perustetut naisten kulltajalehdet *Kotiliesi*, *Kauneudenhoitolehti*, *Oma Koti*, *Eeva* ja *Hopeapeili* sekä Ruotsalaisen Naisliiton lehti *Astra* ja Lotta Svärd -järjestön *Lotta Svärd*.¹¹ Sotien välisenä aikana ilmestyi myös muita naistenlehtiä, kuten Marttaliiton *Emäntälehti*, mutta niissä ei käsitelty naisten urheiluhousujen käyttöä. Artikkelin aineistona ovat mainittujen lehtien urheiluhousujen käyttöä koskeva pukeutumisasiheinen tai muu sisältö, joissa naisille

on suoraan tai epäsuorasti annettu neuvoja housujen käyttöönottoon tai käyttöön. Olen siis valinnut lehdistä kaiken naisten housujen käyttöä koskevan sisällön ja tarkastellut diskurssintutkimuksen viitekehyyksessä¹², millaisissa konteksteissa housujen käyttöä on käsitelty, millaisia merkityksiä naisten housujen käyttöön on liitetty ja millaista todellisuutta – erityisesti pukeutumisen ihanteita ja käytänteitä – lehdet ovat ohjeillaan pyrkineet tuottamaan. Retoriikan tutkimuksen menetelmin¹³ tutkin, millaisin perustein naisia on ohjattu muodostamaan mielipiteensä aiheesta, eli miten heitä on neuvottu käyttämään housuja tai olemaan käyttämättä niitä.

Housukysymys nousee esiin

Länsimaisen pukeutumisen historiassa housuja on pidetty yksinomaan miesten vaatteena ja samalla maskuliinisuuden symbolina, joten naisten ei ole ollut sopivaa tai edes sallittua käyttää niitä. Käsitystä housuista vain miessukupuolelle kuuluvana vaatteena lähtivät murtamaan 1800-luvun puolivälistä lähtien naisasianaiset, terveyden edistämistä painottaneet vaihtoehtoisen lääketieteen edustajat sekä pukureformiyhdistykset, jotka kritisoivat korsetin käyttöä edellyttävän naisten muotipuvun olevan naisten terveydelle haitallisen.¹⁴ Tärkein impulssi housujen käyttöönotolle oli kuitenkin naisten urheilun yleistyminen.

Ensimmäiseksi housupuvut vakiintuivat naisten urheiluasuksi voimistelussa, mikä tapahtui 1880-luvulle tultaessa niin Yhdysvalloissa kuin Suomessa.¹⁵ Naisten housujen käytöstä tuli ensimmäisen kerran sallittua ensimmäisen maailmansodan aikaan naisten työvaatteena.¹⁶ Suomessa naisten housujen käyttö nousi samaan aikaan esiin toisenlaisessa kontekstissa, kun punakaartiin tiedettiin kuuluvan myös housupukuisia naisia, mikä vahvisti käsitystä heistä moraalittomina ”ryssän morsiamina”.¹⁷ Sota-ajan housujen käyttöä pidettiin poikkeusolosuhteiden sanelemana väliaikaisena käytäntönä, mutta 1920-luvun urheilullisen naisen muoti teki housuista muotialonkikelpoisen. Pariisin muotisuunnittelijat, jotka määräsivät naisten pukeutumisen suunnan, alkoivat sisällyttää mallistoihinsa naisten urheilu- ja vapaa-ajanmallistoja, jotka alkoivat olla pääasiassa housupukuja. Tämän kehityksen myötä housukysymys nousi esiin Suomessakin.

Suomalaisten naistenlehtien perusteella näyttää siltä, että voimistelupukujen jälkeen housuja alettiin käyttää hiihtäessä; vuosien 1917–1923 välisenä aikana lehtijuttujen kuvituksena olevissa valokuvissa alkoi näkyä hiihtohousupukuisia naisia. Teksteissä naisten housujen käyttöä ei tässä vaiheessa kommentoitu. Stockmannin tavaratalon urheiluosasto alkoi 1920-luvulla käyttää ilmoitustensa kuvituksena valokuvaa hiihtohousupukuisesta naisesta. Mainosteksti julisti: ”Naisten urheilupuvusto – siinä ala, joka ei juurra alkuperäänsä menneiltä ajoilta, mutta joka sitä suuremmassa määrässä on juuri *meidän aikamme* muotien suuri suosikki ja yhä ihastuttavampien ja aistikkaimpien keksintöjen kohteena urheilvien naisten iloksi”.¹⁸ Housuja ei mainostekstissä mainittu, mutta kuvavalinnan kautta juuri housupuku merkityksellistyi ”meidän aikamme” naisten urheilupuvuksi ja ihastuttavaksi, eteväksi ja aistikkaaksi keksinnöksi. Mainoskuvassa esitetty polvipituinen housupuku oli hyvin säädyllinen: sen päälle puettiin lyhyt hame, joka peitti housut alleen.

Ensimmäiset pukeutumisneuvot housujen käyttöön annettiin *Kotiliesessä* tammikuussa 1924. Lehden pukeutumisasiantuntija Mary Ollonqvist raportoi, että ulkomailla naiset käyttävät urheillessa ”hyvin yleisesti” housuja. ”Meillekin on tuo housumuoti jo saapunut, mutta ei alkuperäisenä, housut ja takin käsittävänä yhdistelmänä, vaan käytetään housuja aina enemmän tai vähemmän vartalonmukaisen urheilupaidan kanssa”, Ollonqvist valitti.¹⁹ Lehden pukeutumisneuvojen tavoitteena oli valistaa vahvasti agraarikulttuuria eläviä suomalaisia naisia omaksumaan eurooppalainen eli pariisilaislähtöiseen muotiin ja keskiluokkaiseen tapakulttuuriin pohjautuva pukeutumistapa.²⁰ Tässäkin tapauksessa tarkemmin määrittelemättömät ”ulkomaat” edustivat esikuvaa suomalaisille naisille, sillä ulkomaiden housumuotia ei kritisoitu vaan sitä, että suomalaisnaiset ovat omaksuneet muodin väärässä muodossa:

Ja kuitenkin on vain ani harvoja naisvartaloita, jotka tuollaisessa asussa näyttävät sieviltä, korkeintaan aivan nuoret solakat tytöt. Ehdottomana vaatimuksena siis täytyy pitää, että jos naisen urheilupukuun kuuluu housut, sen toisena osana silloin täytyy olla alapuolelle lantion ulottuva takki.²¹

Lukijoille kerrottiin, että kudottu urheilupaita ja laskostettu hame olivat ”paljon yksinkertaisempi ja halvempi” vaihtoehto kuin housupuku. Housuja kui-

tenkin suositeltiin niille naisille, jotka olivat vähäisen hiihtokokemuksen tai hitaan vauhdin vuoksi vaarassa kylmettyä matkalla. Housupuku oli tällöin lämpimämpi ja terveellisempi vaihtoehto. Jutun kuvituksena olevissa muotikuvissa housupuku tarkoitti ratsastushousujen mallisia housuja, joita nuoret tytöt käyttivät lyhyen urheilupuseron ja aikuiset naiset pitkän takin kanssa.²²

Vuosikymmenen lopulla *Kotiliesi* antoi lukijoidensa itse valita, haluavatko he käyttää housuja vai hametta. 1930-luvulla niin *Kotiliesi* kuin muut sen jälkeen perustetut naistenlehdet, niin kaupalliset kuin järjestölehdet olivat yksiselitteisesti housujen käytön kannalla. Naisten housujen käytölle esitettiin kuitenkin tiettyjä rajoituksia, joita tarkastelen lähemmin artikkelin loppupuolella. Sitä ennen tarkastelen, miksi naistenlehdet kannustivat naisia käyttämään urheillessa housuja.

Urheilullisuus nykynaisen merkinä

Olen kuullut monen henkilön, joka ei itse hiihtoa harrasta, halveksivasti hymähtävän housujen käytölle. Heidän mielestään se on vain jonkinlainen uusi muotihulluus. Mutta kuka kerran on saanut kunnolliset hiihtohousut jalkaansa, hän ei niitä enää hameeseen vaihda. Ne ovat suojaiset ja lämpimät, sekä myös suovat käyttäjälleen suuremman liikkumisvapauden kuin hameessa hiihtäessä.²³

Yllä olevan kommentin oli kirjoittanut Suomen Naisten Liikuntaliiton voimistelunopettaja Maija Impola, joka avusti *Kotiliettä* naisten urheilua käsittelevillä kirjoituksilla. Naistenlehtiä lukiessa käy selväksi, että hiihtoa harrastamattomien henkilöiden mielipiteitä hiihtovaatteista, saati naisten hiihdosta, ei kannattanut ottaa huomioon. Naistenlehdet olivat voimallisesti sotien välisen ajan hiihtoinnostuksen asialla, luomassa suomalaisista todellista hiihtokansaa.²⁴ Kun urheiluhousukysymystä käsiteltiin ensimmäisen kerran *Kotiliedessä*, aiheen käsittelyä perusteltiin sillä, että ”Suomi on urheilumaa – senhän koko maailma tietää”²⁵. Tällöin asialla oli lehden pukeutumistoimittaja, mutta 1930-luvulla aihetta käsitelivät *Kotiliedessä* sekä paikoin myös *Hopeapeilissä* suomalaisen naisurhei-

lun vaikuttajat eli Suomen Naisten Liikuntaliiton edustajat, kuten edellä, joten lehtien voi tältä osin sanoa toimineen porvarillisten naisurheilujärjestöjen äänenkannattajina. Siinä missä urheiluseurat, suojeluskunta ja työväenyhdistykset kannustivat suomalaisia ladulle runsaalla kilpailutarjonnalla²⁶, naistenlehtien taktiikka suomalaisen hiihtokansan luomisessa oli nykyajan konstruointi aikana, jolloin ”kaikki” ja varsinkin nykyaikaiset naiset harrastavat hiihtoa.

Esimerkiksi *Astran* toimittaja kertoi 1920-luvulla, että sata vuotta aiemmin naisten urheilu oli tuntematon käsite, ja että ruotsalaisen naisasianaisen Frederika Bremerin nuoruudessa nuoret naiset eivät edes saaneet liikkua ulkona talviaikaan. ”Med vilken häpnad skulle inte de ha betraktad sportkvinnan av i dag, som iklädd vacker, färgrik sportmundering och knäkort byxkjol hurtig utnyttjard sportlivets rika möjligheter.”²⁷ Lehtijutuissa rakentuva ”nykynainen” ei hiihtänyt hameessa, koska koki pitkähelmaiset puvut muutenkin epäkäytännöllisinä. Lyhyet helmat olivat tulleet muotiin 1920-luvulla ja kun pitkät helmat tekivät paluun vuosikymmenen lopulla, ihmeteltiin *Kotiliedessä*, kuinka ”nykyajan urheileva ja reippaisiin liikkeisiin totunut nainen ollenkaan osaa ohjata jalkojensa liikkeitä äärettömän kangasmassan sisässä”.²⁸ Urheilun harrastaminen nykyaikaisen naisen merkinä käy näkyvästi ilmi myös mainonnassa. Urheiluvaatteiden ja -varusteiden sekä urheiluvaatekaiden ilmoitusten lisäksi housupukuisen urheilevan naisen kuvaa hyödynnettiin muitakin tuotteita kuten näkkileipää, vehnä jauhoja ja veneen perämoottoreita mainostettaessa.²⁹

Tämäntapaisella sisällöllä lehdet tuottivat todellisuutta, jossa hiihdon harrastamattomuus ja naisten urheiluharrastusten kritisointi oli merkki vanhanaikaisesta asennoitumisesta ja vastaavasti naisten hiihtäminen ja hiihtohousujen käyttö nykypäivää. Lehdissä rakentuva nykyaikaisen naisen ihanne rakentui vahvasti urheilevan naisen ihanteen varaan. Tässä asialla on *Eeva*:

Ei mikään ole hauskeempaa kuin hiihdättää mielessään rinnakkain tätä nykypäivien naista ja menneiden aikojen Eevaa. Tuon lahden yli saat heidät vielä hiihtämään rinnakkain, tosin niin erilaisin liikkein kuin olisi kysymys eri urheilulajeista. – Mutta heti kun hiihtokurssin käynyt housupukuinen nykynainen lähtee haarakäynnillä kipuamaan rantakallioita, kääntyy kauhistunut

entis-Eeva ihannesuksineen ympäri kymmenen astetta kerrallaan. [- -] Eikä sillä hyviä, että nämä kotoiset maisemat on valloitettu. Nyt on rynnätty jo tuntureille, joista jokainen hiihtohullu nainen näkee tulevaisuudenunia. Ja hyvin monen uni toteutuu jo toukokuuhun mennessä. Onhan tuntureilla hiihtokursseja.³⁰

Muiden lehtien tavoin naistenlehtien kirjoittelu on kokonaisuudessaan todellisuutta konstruoivaa ja merkityksellistä tekstiä, ei todellisuutta sellaisenaan heijastavaa.³¹ Käsitellessään naisia koskevia asioita naistenlehdet antavat sisältöä naiseudelle ja pyrkivät luomaan läheisyyttä ja yhteisöllisyyttä ”meidän naisten” eli lehden tekijöiden, juttujen kohteiden ja lukijoiden kesken.³² Jos lehden tarjoama naiskuva tai ”meidän naisten maailma” tuntuu lukijasta väärältä tai vieraalta, hän tuskin jatkaa lehden

Vaasan Vaakuna -vehnäjauhojen mainos (*Kotiliesi* nro 5/1938, s. 149). Nykyaikaiset perheenemännät saavat parhaat vinkkinsä ruoanlaittoon housupuvussa suoritetun hiihtolenkin lomassa.

lukemista. Lehden olemassaolon kannalta on tärkeää, että potentiaaliset lukijat haluavat jatkaa lehden säännöllistä lukemista. Jotta lehti tuntuisi lukijasta mieluisalta ja ”omalta”, lehden tavoitteiden ja arvojen on vastattava lukijan omia tavoitteita ja arvoja.³³ Lehdessä rakentuvan todellisuuden ei tarvitse vastata lukijan omaa arkea; usein naistenlehdissä konstruoitu ”meidän naisten elämä” edustaa lukijoille unelmaa ja tavoitteita, joihin he ainakin tietyiltä osin haluavat pyrkiä.³⁴

Tämän tutkimuksen kannalta on keskeistä, että tutkituilla lehdillä oli pääasiassa säännöllinen ja alati kasvava lukijakunta,³⁵ ja että urheilivat naiset eivät olleet naistenlehdissä marginaalinen naisryhmä, vaan ”meidän nyky naisten” oletettiin olevan urheilullisia naisia. Niinpä naisten urheiluhousujen käytön hyväksyminen edellytti, että lukija hyväksyi lehdissä rakentuvat ”nykynaisen” ja ”nykyajan” ihanteet. Lehtien välillä oli eroja sen suhteen, miten nykynainen määriteltiin. *Kauneudenboitolehdessä*, *Eevassa* ja *Hopeapeilissä* nykynainen oli muotitietoinen ja varakas kaupunkilaisnainen; muissa kaupallisissa naistenlehdissä keskiluokkaan juuri nousut tai sinne noususta haaveileva agraaritaustainen nainen. Järjestölehtien naiskuva edusti järjestön naiskuvaa ja tavoitteita.

Hiihdon lisäksi naisille suositeltiin housujen käyttöä retkeily- ja ranta-asuna. Urheiluaiheisten juttujen kuvituksen perusteella housut tulivat naisten käyttöön myös suunnistuksessa, purjehduksessa, melonnassa, pesäpalloilussa ja pyöräilyssä. Lehdet esittelivät näitä lajeja harrastavia naisia esimerkkeinä naisten urheiluharrastusten leviämisestä yhä uusiin lajeihin. Naisten urheilulle määriteltiin toki tietyt rajat: naisten kilpaurheilua ei hyväksytty, mikä ei ole ihme, kun ottaa huomioon, että naisten urheilusta lehteen kirjoittivat Suomen johtavat naisurheiluvaikuttajat. Usein pinnalliseksi muotijulkaisuksi tuomittu *Eevassa* sen sijaan ei kuulunut SNLL:n johtohenkilöiden ääni. Naisten kilpaurheilun tuomitsemisen sijaan lehti nosti kilpaurheilevat naiset esikuvaksi. Siten se haastoi dominoivan naisurheiludiskurssin.

Käytännöllisen pukeutumishanteen taustat

20 Nykynäkökulmasta huomautukset housujen käytännöllisyydestä urheiluvaatteena voivat tuntua itsestäänselvyydeltä, mutta esimerkiksi *Kotiliedessä*

tämän itsestäänselvyyden toistelun käytetyn palstatilan määrä kertoo, että niin pukeutumis- kuin urheiluasian tuntijoiden näkökulmasta käytännöllisyys oli asia, jota lukijoille tuli erikseen opettaa. 1900-luvun alkuun asti kansan ja eliitin näkemykset hyvästä pukeutumisesta olivat toistensa vastakohtia. Kansa näki ”herrojen” siistin pukeutumisen hienosteluna ja sisäisen epähienouden ilmauksena; omat paikatut ja likaiset vaatteet nähtiin vastaavasti säästäväisyytenä ja puhtaan luonteen ilmauksena. Esimerkiksi naisten alushousuja pidettiin tarpeettomina ja säädyttöminä ja kansanvalistajilta veikin aikansa, ennen kuin ajatus alushousuista terveellisenä ja hygieenisenä vaatteena meni läpi.³⁶ Säätyläisten parissa taas säädyllisyyden ja muodollisten pukeutumistapojen noudattamisen vaatimus taas meni käytännöllisyyden edelle, kuten edellä kävi ilmi.

Niinpä *Kotilieden* ensimmäinen urheilupukeutumista käsittelevä juttu alkoi huomautuksella, ”yhtä mahdotonta kuin on lähteä hiihtämään korkeakantaisin ’korkokengin’, on myöskin hiihtoretelle lähtö tavallinen talvitakki yllä. Kaikkalainen talviurheilun harrastus edellyttää erikoista urheilupukua.”³⁷ Kansanomaisen pukeutuminen koostui arki- ja pyhäpuvusta. Uusia vaatteita hankittiin vain pyhävaatteiksi, minkä jälkeen vanhat pyhävaatteet siirtyivät arkikäyttöön.³⁸ Keskiluokkaisessa pukeutumiskulttuurissa, johon *Kotiliesi* suomalaisia opasti, kutakin tarkoitusta varten hankittiin oma puku; jopa työvaatteet neuvottiin hankkimaan uusina, sillä vanhat pyhävaatteet eivät olleet funktionaalinen valinta työvaatteeksi.³⁹ Urheiluhousujen käyttöönotto edellyttikin kansanomaisen pukeutumisajattelun hylkäämistä ja ”nykyaikaisten” pukeutumistapojen omaksumista. Keskeistä tässä oli muodin seuraaminen ja nykyaikaisten eli funktionaalisuuteen ja keskiluokkaiseen tapakulttuuriin pohjautuvien pukeutumisstandardien noudattaminen.

Lähestyminen naisurheiluun oli terveydellistä ja teknis-tieteellistä ajattelua vahvistavaa. Koska urheilun harrastamisen motiivina oli terveyden edistäminen, myös urheiluvaatteiden tuli olla tämän tavoitteen mukaisia eli lämpimiä ja kaikin puolin käytännöllisiä. Tarkoituksenmukaisuuden vaatimusta lisäsi se, että ”[t]alvinen hiihtolatumme suuntautuu nykyään yhä enemmän murtomaille”:

Emme enää tyydy kiertelemään suksilla vain tasaista järven jäätä tai peltoaukeata, vaan mutkitteleva metsälätkä houkuttelee meidät vaihtelevaan maastoon, joka tarjoaakin hiihdon parhaat

ilot. Pieni ponnistelu vastamäissä, vauhdin huvi myötämässä ja neuvokkuus mutkissa ja käännteissä kehittää ruumistamme, ja lumisen metsän vaihteleva kauneus virkistää mieltämme enemmän kun yksitoikkoinen tarpominen kuluneilla tasaladuilla. Tottumattomat tuntevat itsensä kuitenkin avuttomiksi ja epävarmoiksi murtomailla. Varsinkin naisia vaivaa usein eräänlainen mäkikauhu pienissäkin myötä- ja vastamäissä. Mutta aivan samoin kuin vedenpelko häviää uimataidon kehittyessä, niin hiihtopelkokin unohtuu taitavuuden lisääntyessä.⁴⁰

Entis-Eevan ja nyky naisen ero, jota *Eeva* ylempänä kuvaili, pohjautui hiihtotekniikan radikaaliin muutokseen. Murtomaahiihto edellytti naisiltakin uudenlaisen, monipuolisemman hiihtotekniikan opettelua sekä housupukua, joka mahdollisti niin kyykistymisen, haarakäynnin kuin kaatumisen. Hiihto määriteltiin naistenlehdissä ”esi-isien ja -äitien lajiksi”, jota ei kuitenkaan pitänyt harrastaa heidän varusteissaan, sillä ”hiihtomuseoon soveliaat sukset ullakon nurkassa, rajettuneet porontossut kenkävakassa ja jokin kainaloista valmiiksi ratkeillut puku villatakin ohella ei houkuttele ladulle tämän uusasiallisen ajan naista”.⁴¹ *Eevassa* ja *Hopeapeilissä* ”nykyajan naiset” harrastivat murtomaahiihdon sijaan laskettelua ja tunturihiihtoa, jotka nekin edellyttivät naisilta housujen käyttöä. Murtomaahiihdon tavoin laskettelussa ja tunturihiihdossa oli kyse tasamaahiihtoa teknisesti ja liikunnallisesti vaativimmista lajeista, jotka urheilujärjestöt määrittivät erityisesti naisille sopiviksi lajeiksi.⁴² Edistääkseen hiihtopukujen saatavuutta *Kotiliesi* otti niitä postimyyntipalvelunsa valikoimiin. Lisäksi se esitteli hiihtopuvun, jonka SNLL oli kehitellyt sopivien pukujen tarjonnan puutteen vuoksi.⁴³

Kesäurheilussa housujen käyttöönotto edusti samaa urheilutekniikan ja tavoitteiden muutosta kuin murtomaalle siirtyminen hiihdossa. Tätä havainnollistaa *Eevassa* julkaistu retkeilyharrastusta käsitellyt juttu, jossa moitittiin suomalaisia siitä, että kävelyllä lähdetään sunnuntaivaatteissa tai näköalapaikalle saavutaan ”autobussilla” kuuntelemaan ”grammofoonin soittoa” ja nauttimaan kahvilan antimia katsellen ”kansainvälisen” tien autoja bensinintuoksua hengittäen. ”Heidän päähänsä ei pälkähtäisi lähteä metsätielle. [- -] Retkeilijöitä he katselevat kuin olisivat

nämä päässeet irti mielisairaalan raivopäisimpien osastolta.” Lukijoita kehoitettiin omaksumaan ”aidon” luonnon helmaan suuntautuvan retkeilyharrastuksen sekä hankkimaan vaatetukseksi golfpuvun tapainen housupuku.⁴⁴

Nykyaikainen retkeily ei siis ollut säätyläisten promenadien tavoin osa seurustelukulttuuria⁴⁵ vaan ruumiinkunnan monipuolista kehittämistä sekä mielen virkistämistä metsäluonnon keskellä. Ruotsalainen etnologit Jonas Frykman on huomauttanut sotien välisen ajan merkinneen urheiluharrastusten siirtymistä sisätiloista eli voimistelusalaisista ulkoilmaan, mieluiten maaseudulle, luonnolliseen ympäristöön.⁴⁶ Ulkoilmaan hakeutuminen heijasti funktionaalisen aikakauden luonnollisuuden ihannetta. ”Luonnollisuus” oli yksi ruumistietoisien sotien välisen ajan keskeisimpiä käsitteitä: paradoksaalisesti tämä moderni ruumiillisuus tarkoitti ruumiin vapauttamista loman ajaksi kaikesta modernin elämän keinotekoisuudesta ja kaupunkien paheista. Paras ympäristö uudelle ruumiille oli perinteistä elämäntavan mukaiseksi ympäristöksi määrittynyt ulkoilma. Kaupungistumisen seurauksena alettiin ajatella, että oikean

Murtomaahiihtotekniikan ja housupuvun omaksuneen nykynaisen taidonnäyte *Kotiledessä* (4/1935, s. 147) julkaistussa, hiihdonopetusta antaneessa jutussa.

elämän koki vasta ulkoilmassa, auringon säteiden valossa, metsän keskellä, vesistön läheisyydessä. Ulkoilmaurheilun kautta ihmisestä tuli osa luontoa, ja urheilussa harjoitettujen liikkeiden kautta ihminen ilmaisi luontoa.⁴⁷

Tämä sotien välisen ajan modernin ihmisen kuva on täysin toisenlainen kuin 1800-luvun modernista yhteiskunnasta esitettyjen tulkintojen keskiössä oleva flanöörin eli kuljeskelijan hahmo. Kaupungin kaduilla liikkunut flanööri symboloi vapautta ja etuoikeutta liikkua julkisilla näyttämöillä tarkkailen ja ollen itse tarkkailun kohteena joutumatta kuitenkaan tekemisiin muiden ihmisten kanssa. Modernilla sankarilla on mahdollisuus matkustaa yksin ja irtautua juuristaan.⁴⁸ 1900-luvun alkupuolella köyhien liikkumistapana pidetyn kävelyn luonne muuttui nopeiden ja aikataulun mukana kulkevien liikennevälineiden kehittymisen myötä: kävelystä tuli tapa päästä lähelle luontoa ja itseä, kävelyssä yhdistyi ruumis ja mieli. Kritiikki nähtävyydeltä toiselle kiirehtiviä turisteja kohtaan kasvoi, sillä tärkeänä nähtiin itse matka ja liike. Kävelijä koki ilman ja väsymyksen ja oli siis todellinen matkailija.⁴⁹

Naistenlehtien tapa käsitellä hiihtoa, retkeilyä, auringonottoja muuta urheilupainotteista vapaa-ajan viettoa palveli kansanterveydellisiä tavoitteita ja opasti lukijoita oikeanlaiseen vapaa-ajan viettoon. Laiskottelun ja paheiden kuten kapakoissa istumisen sijaan vapaa-aika tuli viettää hyödyllisesti, loman jälkeistä työhön paluuta tukien. Samalla lomakohteet merkityksellistyivät metamorfoosia edustaviksi kohteiksi, joissa toivutaan arkielämän vaatimuksista ja vapaudutaan stressistä ja löydetään ”todellinen” minä.⁵⁰ Loma merkityksellistyy tällöin liminaalitulana eli arjesta poikkeavana tilana, josta palataan uudistuneena arkeen.⁵¹

Naistenlehtien pukeutumisoheissa onnistuneen vapaa-ajan kokemuksen ehtona olivat funktionaaliset, metamorfoosin mahdollistavat vaatteet. Esimerkiksi haalarimallista rantapukua mainostettiin todellisenä vapaa-ajan asuna, sillä sitä käyttäessään vapautui miettimästä pukuhoivia ja voi keskittyä nauttimaan lomasta:

Luonnon ehtymättömille lähteille halajaa jokainen ammentaa-
seen uutta voimaa, virkeätä työtarmoa tulevan talven varalle.
Kesäinen aika on uudelleenrakentamisen aikaa. - - - Hyvä on
olla auringossa, vene- ja marjamatkalla, kedoilla ja metsässä,

merenrannan hietikoilla. Loistavan huoleton on olo ja ihana on jokainen päivä. Varsinkin kun pukukin on ympäristöön sopiva, mukavan mutkaton, käytännöllinen värikäs ja lisäksi vielä korkeinta muotia.⁵²

Hiihtäjälle housupuvun valinta oli rationaalisuuden ja tehokkaan liikkumisen lisäksi keino päästä liminaalitalan tapaiseen, uskonnollista kokemusta muistuttavaan puhdistavaan tilaan:

Mutta kaiken urheilun harrastaminen vaatii tarkoituksenmukaiset pukimet, eikä ainoastaan sentakia, että niissä on helppo liikkua, vaan vielä toisestakin syystä. Kun perheenäiti tai joku muu itsensä ihan työkoneeksi tunteva ihminen riisuu tavalliset vaatteensa ja pukeutuu urheilutamineihin, muuttuu hän samalla kuin toiseksi ihmiseksi. Hän riisuu samalla jokapäiväiset ajatuksensa ja huolensa ja hänen mieleensä tulevat kaikki ne reipashenkiset asiat ja tapahtumat, joita hän on noissa urheilutamineissaan kokenut. Jo heti tuohon urheilupukuun päästyä siirtyvät hänen ajatuksensa ulos kirkkaille hangille, vihreihin metsiin, houkuttelevat poluille tai siintäville vesille. Hän pääsee heti alunperin oikeaan tunnelmaan, jalat nousevat keveästi eivätkä suinkaan yksinomaan sentakia, että niissä on sopivat jalkineet, vaan vielä siksi, että ne ovat tottuneet juuri niissä varusteissa iloisesti taivalta tekemään.⁵³

Housut esteettisenä ongelmana

Naistenlehtien urheilupukuneuvojen kontekstina oli keskiluokkainen pukeutumiskulttuuri sekä ihanteellisen naiseuden rakentaminen, joissa keskeisenä oli muodinmukaisuuden ja tyylikkyyden osoittaminen. Sotien välisen ajan moderni naisruumiillisuus tarkoitti hoikkuuden vaatimusta, joten lukijoilla huomautettiin, että esteettisesti katsoen housut sopivat vain nuorille, hoikille naisille, kuten aiemmin kävi ilmi. Ei-niin-hoikkia naisia kehoitettiin käyttämään housujen kanssa pitkää takkia. Naistenlehtikirjoittelun voi katsoa olevan naistenlehdille tyypillinen tapa ylläpitää hoikkuuden ihannetta ja stigmatisoida lihavuus tai ylipäänsä ei-hoikkuus; tähän naistenlehdet ohjasivat myös kauneudenhoito- ja

voimisteluohjeillaan. Lottiakin kannustettiin hiihdon pariin sillä perusteella, että hiihto ”on halvin, terveellisin, siis vaarattomin laihdutus- ja kaunistuskeino”.⁵⁴ Nykypäivän näkökulmasta on merkillepantavaa ja hätkähdyttävääkin, että solakkuuden vaatimus esitettiin naisille näin vahvana jo sotien välisenä aikana. Kansanomaisessa kulttuurissa arvostettiin naisen kookkautta, sillä se viittasi työkykyyn ja terveyteen.⁵⁵ Sotien välisen ajan hoikkuuden ihannoinnin kontekstina oli ”rodun” parantamiseen tähdännyt kansanterveyden edistäminen. Hoikkuudesta tuli terveyden merkki, kun ruumis alettiin nähdä resurssina, joka oli urheilun harrastamisen, ruokavalion noudattamisen ja terveiden elintapojen noudattamisen kautta muokattavissa.⁵⁶

Selitys sille, miksi naisia neuvottiin käyttämään housujen kanssa pitkää takkia, tulee *Eevassa* julkaistussa Lauri Pihkalan kirjoittamassa jutussa, joka oli otsikoitu ”Tahko pitää jyrisevän saarnan naisten hiihtomuodista”.⁵⁷ Tahko kannusti naisia käyttämään housuja urheiluasuna, mutta huomautti, että ratsastushousuissa hiihtävä nainen on ”murheellinen näky”:

Pitäisihän heidän tietää, että niitä lonkkia on muutenkin tarpeeksi! Niin – Jumalan aurinko paistaa niin kauniiden kuin rumienkin kinttujen päälle, joista rumat kintut edustavat yhteiskunnallisesti terveempää tyyppiä, s.o. kotoista, lapsirikasta ja työtäpelkäämätöntä naista.⁵⁸

Hoikkuus ei naisten kohdalla ollut kuitenkaan yksiselitteinen ihanne. Tiettyä muodokkuutta ja sen myötä naisellisuutta naisen ulkomuodossa oli syytä olla; olihan tärkein argumentti naisten kilpahiihdon vaarallisuutta perusteltaessa se, että hiihto on naisille liian raskas kilpaurheilun laji, joka uhkasi heidän reproduktioehtävänsä ja siten ”rodun” säilymistä.⁵⁹ Näin ollen naistenlehtien pukeutumisohteet voi tulkita myös niin, että niissä ei kehoitettu naisia laihduttamaan vaan peittämään terveydestä ja synnytyskyvystä kertovat naiselliset muotonsa, jotka housupuvussa näyttivät irvokkailta. Muotivaatteiden edellyttämä moderni hoikkuus oli siis ristiriidassa modernin kansallisvaltion rakentamisessa tärkeän naisellisen naisihanteen kanssa ja tätä ristiriitaa housujen käyttöä harkitsevat naiset joutuivat pukeutumisessaan ratkomaan naistenlehtien ohjeita seuratessaan.

Lihavuustutkijat Katariina Kyrölä ja Hannele Harjunen ovat huomauttaneet, että tilastoihin ja mittaustuloksiin perustuva lääketieteellinen diskurssi – jota naistenlehtien urheiluvalistus edusti – peittää alleen

sen, että lihavuus on kulttuurisesti määrittävä ilmiö. Lihavuus on myös sukupuolittunut ilmiö, sillä sukupuoli on merkittävä tekijä lihavuuden kokemuksellisten ja kulttuuristen merkitysten kannalta. Koska ruumiin paino ja koko ovat keskeisiä naisruumiin hyväksyttävyyden kriteerejä, lihavaksi tai ei-hoikaksi määritelty nainen rikkoo sosiaalisesti hyväksytyyn naisruumiin ihannetta ja sukupuolitettua kokoero-oletusta, koska suureen kokoon liitetään usein maskuliinisia piirteitä.⁶⁰ Sotien välisen ajan naistenlehdet heijastivat ja konstruoivat tätä sukupuolitettua kokoihannetta. Kun hoikkuus muuten määriteltiin kauneusihanteeksi, naisen isokokoisuus ja lihavuus määrittyvät feminiinisen naisihanteen vastaiseksi. Kun nainen vielä urheili ja käytti housuja, hän näytti yhä maskuliinisemmalta.

Suhtautumista naisten housujen käyttöön sävyttivät saman näkemykset, joilla perusteltiin naisten kilpaurheilun kieltämistä: sekä kilpailemisen että housujen käytön pelättiin tekevän naisista miesmäisiä.⁶¹ Urheilevan, lihaksikkaan miehen ihanne oli – ja on paikoin edelleen – yhtä maskuliinisen miehen ihanteen kanssa, mutta vastakohta naisellisen naisen ihanteelle. Autourheilun puolella naispuolisia kilpailijoita kutsuttiin housujen ja paksujen nahkatakkien käytön vuoksi amatsoneiksi.⁶² Huolet heijastavat myös pelkoa heteronormatiivisuuden rikkomisesta. Koska urheilu on sinänsä maskuliinista, urheilevan naisen tulee osoittaa feminiinisyyttään jotenkin muuten.⁶³ Ammuntaa harrastava nainen kertoikin *Eevassa*, että oli siirtynyt ampumaradalla housuasusta hameen käyttäjäksi, koska miespuoliset ampujat toivoivat hänen näyttävän ampumaradallakin naiselta.⁶⁴

Lehtijutuissa tuotiin esiin käsitys myös siitä, että urheilullisuus ja housujen käyttö eivät saisi naisia vain näyttämään maskuliinisilta vaan myös käyttäytymään miesten tavoin. *Eevassa* julkaistussa pakinassa huomautettiin, että housujen käytön myötä naiset ovat alkaneet kävellä miesten tavoin harppomalla feminiinisemmän askelluksen sijaan.⁶⁵ Eräs mies kommentoi naisten housujen käyttöä kertomalla, kuinka oli eräänä päivän puistossa kävellessään nähnyt lastenvaunua työntävän avioparin:

Takaapäin katsoen he pikemminkin näyttivät veljeksiltä. Molemmilla oli tummansiniset, pitkät ja leveät housut, vaalea lyhythihainen trikoopaita, tenniskengät. Toisella oli lyhyt tukka, toisen hulmusi

olkapäillä. Kummankin iho punoitti kuin kupari. Puistoaukealle saavuttua menivät he istumaan penkille, panivat silmilleen tummat lasit ja sytyttivät sitten paperossit. Huomasin, että toisen vasemman käden nimettömässä oli kaksi, toisen yksi sileä sormus. Siis aviopari. Nähtävästi minä olen patavanhoillinen, mutta minusta tässä perheidyllissä oli jotain luonnotonta.⁶⁶

Miesmäistä naista epäillään nykykulttuurissa lesboksi, sillä homoseksuaalin naisen oletetaan olevan ulkoasultaan, käyttäytymiseltään ja pukeutumiseltaan miesmäinen. Tällainen ajattelu on modernin kulttuurin piirre, ja se omaksuttiin länsieurooppalaiseen porvarillis-keskiluokkaiseen kulttuuriin 1800-luvulla. Suomalaisessa agraarikulttuurissa miesmäisten naisten tai naismaisten miesten ei sen sijaan epäilty tai oletettu olevan homoseksuaaleja. Kovasta työnteosta tunnetuilla, miesten töitä tehneillä miesmäisillä naisilla saattoi olla jopa kysyntää avioliittomarkkinoilla.⁶⁷ Määritellessään miesmäisyyden naisten housujen käytön epätoivottavaksi piirteeksi naistenlehdet heijastivat modernin yhteiskunnan sukupuolikäsitystä ja välittivät sitä myös lukijoilleen.

Naisten urheilullisuuden rajat

Patricia Warner on huomauttanut, että housujen käyttöönotto naisten urheiluväitteeksi tapahtui naisten kilpaurheilun sekä voimistelun vaatimusten ansiosta. Sen sijaan lajeissa, jotka edustivat yläluokkaisen seuraelämän muotoja kuten krocketissa, tenniksessä ja pyöräilyssä, housuinnovaatiot eivät yleistyneet lainkaan tai hyvin hitaasti. Näitä lajeja naiset harrastivat yhdessä miesten kanssa, jolloin naisten pukeutumisen tuli noudattaa seuraelämälle asetettuja pukeutumisvaatimuksia muodollisuutta ja modikkuutta. Halukkuus muodinmukaisuuteen oli naisten keskuudessa vahva myös siitä syystä, että mainittujen urheilulajien harrastaminen oli suojattua elämää viettäville yläluokan tytöille keino päästä kanssakäymiseen vastakkaiseen sukupuolen kanssa ja esitellä viehättävyyttään potentiaalisille sulhasehdokkaille.⁶⁸

Tähän vaatimuksen perustui aiemmin mainitun ammuntaa harrastavan naisen kertomus. Myös naisten hiihtohousujen esteettisyyttä arvioivien neuvojen taustalla oli seuraelämän eli säädyllisen naisen käyttäytymis-

koodiston mukaisen pukeutumisen vaatimus. Tällöin – käytännössä miehen katseiden alaisena – naisten housujen käyttö antoi naisista sekä maskuliinisen vaikutelman että paljasti ennen näkemättömällä tavalla naisen takapuolen, joka hametta käytettäessä piiloutui helmojen alle. Aiemmin teatteri- ja oopperaesitysten roolivalikoimaan kuuluneet naisten housuroolit olivat avoimen eroottisia rooleja, koska housuissa naisen muodot tulivat paremmin näkyville kuin peittävässä hameissa.⁶⁹ Myös muut kuin Tahko Pihkala huomauttivat nykynaisille housujen tuovan heidän takapuolensa esiin ja tekevän naisesta ”huomiota herättävän nähtävyyden”.⁷⁰ *Eevassa* julkaistussa ”Nainen housuissa” nimisessä jutussa aihetta havainnollistettiin kuvavalintojen kautta: tekstiä kommentoivat valokuvat, joissa housupukuisia naisia kuvattiin sellaisesta kuvakulmasta, joka suuntasi katseen housupukuisten naisten takapuoleen.⁷¹

Neuvo pukea housujen päälle hame tai pitkä takki muistuttikin naisia ulkopuolisen (miehisen) katseen kohteena olemisesta. Pukeutumiskäytänteenä se tähtäsi ruumiin rajojen hämärtämiseen. Tänä päivänä vastaava, lihaville naisille esitetty vaatimus peittää ruumis ”telttamaisten” vaatteiden alle edustaa lihavan ruumiin stigmatisointia ja epänormaaliksi määrittelyä.⁷² Sotien välisen ajan kontekstissa neuvo ei nähdäkseen kohdistunut niinkään lihaviin naisiin vaan naisiin yleensä: alavartalon naiselliset muodot tuli peittää. *Eevassa* julkaistussa pakinassa ilmoitettiin, että lantio on naisen rumin kohta. ”Jos nainen siis tahtoo pyrkiä ihmisten silmissä lähelle n.s. täydellisyyttä, niin hän ei koskaan esiinny julkisesti minkäänlaisessa housuasussa”.⁷³

Norjalainen etnologi Liv Emma Thorsen on todennut, että Norjassa urheilullinen pukeutumistyyli yleistyi nuorilla miehillä myös urheilukenttien ja -ratojen ulkopuolella mutta naisilla ei.⁷⁴ Suomessa naistenlehdet opettivat naisille, että urheiluhousut on tarkoitettu vain urheilukäyttöön; urheiluareenojen tai hiihtoladun ulkopuolella eli julkisessa tilassa ja seuralämän kontekstissa naisten ei ollut sopivaa käyttää niitä. Naistenlehdissä käsitellyistä housujen käyttöä vaativista urheilulajeista kesälajit edustivat enemmän seuralämän muotoa kuin hiihto, sillä retkeilyvaatteeksi housujen ei loppujen lopuksi katsottu sopivan. *Kotiliedessä* huomautettiin, että retkeillessä voi ”matkalla voi sattua monta tilaisuutta, johon hameella voisi mennä, mutta missään housuissa ei”. Mainitut tilaisuudet olivat esimerkiksi püüpahdus näköalapaikan kahvilassa tai vierailu tuttavien luona.⁷⁵ Naisille suositeltiin retkeilyhousuiksi hameen mallisten housujen kuten housuhameiden ja golf-housujen käyttöä tai kokonaan housujen käytön välttämistä.

Naisten urheilupukeutumista havainnollistaa hyvin *Oma Koti* -lehdessä julkaistu Yhdistyneitten Villatehtaitten mainos, jossa vakuutettiin, että nainen pärjää kolmella urheilupuvulla: tennispuvulla, golfhousuilla ja hameella, jonka voi vetää golf-housujen päälle.⁷⁶ Käytännössä mainoslauseen voi lukea myös niin, että yksi tai edes kaksi pukua eli tennispuku (hamepuku) ja golf-housut eivät riitä. Tennispuku oli spesifi pelipuku ja golf-housuja ei voinut julkisesti käyttää joka paikassa, joten tarvittiin vielä hame sen peitoksi.

Housuista pitävien – ja pahennuksen herättämistä pelkäävien – naisten onneksi housuhameen malliset rantapuvut pyrkivät olemaan hameen näköisiä.⁷⁷ Näin ollen naisen puvusta ei ollut helposti sanottavissa, oliko kyseessä housupuku vai ei.

Nyky naisen ihanne velvoitti

Naistenlehdet olivat 1930-luvulla yksituumaisesti naisten urheiluhousujen käytön kannalla lukuun ottamatta *Emäntälehteä*, mikä saattaa johtua siitä, että ”urheilevan housupukuisen naisen” ihanne ei sopinut yhteen Martta-järjestön perinteisen perheenemäntäihanteen kanssa. *Emäntälehdessä* kannustettiin kyllä emäntiä harrastamaan hiihtoa, mutta ehkä housujen käyttö oli vielä liian uusi ja radikaali idea, jotta sitä voitiin maalaisemännille esitellä. Keskiluokkaisempaa ja kaupunkilaisempaa naiskuvaa ja elämäntapaa edustaneissa naistenlehdissä naisten urheiluhousujen käytön suositteluksen taustalla oli urheilevan nyky naisen ihanne, joka velvoitti ”nykynaisia” harrastamaan urheilua oman terveyden, ulkonäön ja nykyaikaisuuden nimissä. Tämän velvoitteen taustalla olit kansanterveydelliset tavoitteet ”rodun” parantamisesta ja säilyvyyden edistämisestä.

Urheiluhousujen käyttö esitettiin edellytyksenä urheilusuorituksen onnistumiselle ja ”oikeanlaisen” vapaa-ajan kokemuksen syntymiselle. Hame määrittyi epäkäytännölliseksi, kun hiihtoa tuli tasamaan sijaan harjoittaa maastossa, joko lähimetsässä tai Lapin tuntureilla monipuoliset liikeradat halliten. Kesälläkin ruumiinkuntoa tuli vahvistaa maastossa eli retkeillen ja tai vaikka veneillen, jolloin housupuku oli tarpeen.

Vain housupuvussa pääsi ”aidon” luonnon helmaan, josta kaupungistunut ihminen oli jo ehtinyt etääntyä, lehdet opettivat. Housupuku ja muut käytännölliset urheilu- ja vapaa-ajan vaatteet olivat keino vapauttaa ruumis epäkäytännöllisemmistä ja muodollisista vaatteista, mahdollistaa ruumiin liikuttaminen ja toisenlaisten ruumiillisten kokemusten synty.

Aiemmassa tutkimuksessa on huomautettu pyöräilyn ja autoilun muuttaneen ihmisten liikkumistottumuksia; erityisesti auto esiteltiin 1920-luvulla keinona, jolla kaupungistunut ihminen saattoi tavoittaa luonnon auto-campingin muodossa.⁷⁸ Urheiluhistorian tutkimuksessa on todettu juuri pyöräilyn olleen se laji, joka salli naisten käyttää housuja ulkotiloissa.⁷⁹ Tämän tutkimuksen aineistona olevissa lehdissä housujen käyttö nostettiin pyöräilyn yhteydessä ensimmäisen kerran esiin vasta vuonna 1939.⁸⁰ Tuolloin naisia oli jo vuosikymmenen ajan kannustettu käyttämään housuja muissa ulkoilmassa suoritetuissa urheiluharrastuksissa, ja juuri housut oli esitelty keinona päästä luontoon.

Urheilupukua valitessaan naisten tuli kuitenkin muistaa naisten pukeutumislle asetetut vaatimukset. Naisilta edellytettiin urheillessakin esteettistä ulkoasua sekä – silloin kun urheiltiin toisten katseiden alaisena – seuralämän käyttäytymissäntöjen noudattamista. Nämä säännöt takasivat, että housupukuinen nykynainen ei vapauttaisi ruumistaan tai etääntyisi feminiinisistä käyttäytymisihanteista urheilun ulkopuolella.

Viitteet

1. Ks. Hargreaves, Jennifer: *Sporting Females. Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports*. Routledge, London 1994; Laine, Leena: ”Naishiihdon pitkä matka olympialajiksi.” Teoksessa *Lajien synty*. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja, 121–138. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen. Atena, Jyväskylä 2002; Laine, Leena: ”Naisten urheilun reunaehdoista – kokemuksia yleisurheilusta ja hiihdosta 1940-luvulle.” Teoksessa *Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*, 117–134. Toimittanut Kalervo Ilmanen. Jyväskylän yliopiston Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Jyväskylä 2004a; Laine, Leena: ”Women's Movements in Sport: National and International Issues.” Teoksessa *Crossing Borders. Re-mapping Women's Movements at the Turn of the 21st Century*, 119–133. Toimittanut Hilda Romer Christensen & Beatrice Halsaa & Aino Saarinen. University Press of Southern Denmark. Odense 2004b.
2. Aihetta koskevat tutkimukset on kootusti julkaistu teoksessa Warner, Patricia

- Campbell: *When the Girls Came out to Play. The birth of American Sportswear*. University of Massachusetts Press, Amherst and Boston 2006.
3. Vettenniemi, Erkki: Joutavan juoksun jäljillä. Kestävyysjuoksun varhaisvaiheet Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia 226. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 164.
  4. Warnerin tutkimukset kohdistuvat käytännössä ylempien luokkien naisiin, joilla on ollut mahdollisuus vapaa-ajan harrastuksiin ja kouluttautumiseen naisten collegeissa, joissa housuasuja on otettu käyttöön voimistelutunneilla.
  5. Ks. Warner 2006, 90–101.
  6. Vettenniemi 2006, 157–164.
  7. Entwistle, Joanne: *The Fashioned Body. Fashion, Dress, and Modern Social Theory*. Polity Press, Cambridge 2000. Entwistle Joanne: ”The Dressed Body”. Teoksessa *Body Dressing*, 33–58. Toimittanut Joanne Entwistle & Elizabeth Wilson. Berg, Oxford 2001.
  8. Entwistle 2001; Sweetman, Paul: ”Shop-Window Dummies? Fashion, the Body, and Emergent Socialities.” Teoksessa *Body Dressing*, 59–78. Toimittanut Joanne Entwistle & Elizabeth Wilson. Berg, Oxford 2001.
  9. Warner 2006, 6.
  10. Artikkelin perustuu etnologian väitöskirjaani ”Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme? Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Kansatieteellinen arkisto 53. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2011. Väitöstutkimus on saanut rahoitusta Suomen Akatemian Valta Suomessa (2007–2010) -ohjelmasta, Koneen säätiöstä, Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahastosta ja Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksesta.
  11. Kotiliesi on perustettu vuonna 1922, Kauneudenhoitolehti ilmestyi 1931–1933, Oma Koti ilmestyi 1931–1934, Eeva on perustettu vuonna 1933 ja Hopeapeili ilmestyi 1936–1971. Astra on perustettu vuonna 1919 ja Lotta Svärd ilmestyi 1929–1944.
  12. Diskurssintutkimuksen viitekehyksen mukaisesti ymmärrän naistenlehtien jutut – jotka sisältävät yleensä sekä tekstiä että kuvia – merkitysten tuottamisena käsitellyille asioille. Merkityksiä tuottaessaan teksteillä on kielen käytön seurauksia tuottavan luonteen mukaisesti myös vaikutuksia: tekstit eivät vain kuvaa maailmaa vaan merkityksellistävät ja samalla rakentavat ja uusintavat tai muuttavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssintutkimuksesta ks. Sari Pietikäinen & Anne Mäntynen: *Kurssi kohti diskursssia*. Vastapaino, Tampere 2009; Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen: *Diskurssianalyysin ainekset*. Vastapaino, Tampere 1993.
  13. Tarkastelen, millaisia faktuaalistamisstrategioita naistenlehdissä käytetään eli kuinka tekstit ovat rakentuneet argumentatiivisesti, millaisia suostuttelun tai vakuuttelun keinoja käyttäen lukija pyritään vakuuttamaan esitetyn argumentin uskottavuudesta tai kannatettavuudesta ja miten tekoja tai asioiden kategorisointeja pyritään oikeuttamaan ja miten ne saadaan näyttämään itsestään selvyyksiltä, faktoilta. Retoriikan tutkimuksesta ks. Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari: Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa, Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*,

- 85–108. Toimittanut Kari Palonen & Hilikka Summa. Vastapaino, Tampere 1996; Jokinen Arja: ”Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen”. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*, 126–159. Kirjoittanut Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere 1999.
14. Ks. Turunen 2011, 118–134.
  15. Warner 2006, 196–226; Laine. Leena: *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856–1917*. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu no 93. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki 1984, 131–133.
  16. Ks. Grayzel, Susan R.: Nostalgia, Gender, and the Countryside: Placing the ‘Land Girl’ in the First World War Britain. *Rural History* 10: 1, 155–170, 1999.
  17. Ks. esim. Lintunen, Tiina: *Punaisten naisten kuvat. Vuonna 1918 tuomitut Porin seudun punaiset naiset*. Poliittisen historian lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto 2006; Hoppu, Tuomas: *Tampereen naiskaarti. Myytit ja todellisuus*. Ajatus, Helsinki 2008.
  18. Astra 1/1926; Kotiliesi 2/1927, 61; Astra 1/1928, numeroimaton sivu etukansilehden jälkeen. Kursiivi alkuperäinen.
  19. Kotiliesi 1/1924, 17.
  20. ks. Turunen 2011, 171 – 175, 188–190.
  21. Kotiliesi 1/1924, 18.
  22. Kotiliesi 1/1924, 18.
  23. Kotiliesi 22/1934, 828.
  24. Sotien välisen ajan hiihtoinnostuksesta ja urheiluseurojen ja suojeuskunnan hiihto-propagandasta ks. Heikkinen, Antero: *Kansallisurheilu suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu no 81. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki 1981.
  25. Kotiliesi 1/1924, 17.
  26. Ks. Heikkinen 1981.
  27. Astra 2/1923, 6.
  28. Kotiliesi 19/1929, 804.
  29. Ks. Turunen 2011, 241–243.
  30. Eeva 2/1935, 14.
  31. Fairclough, Norman: *Miten media puhuu?* Vastapaino, Tampere 1997.
  32. Ks. esim. Shevelov, Kathryn: *Women and Print Culture. The Construction of Femininity in the Early Periodical*. Routledge, London 1989, 43–49.
  33. Töyry, Maija: *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksista*. Viestinnän julkaisuja 10. Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos, Helsinki 2005, 61, 86; Töyry, Maija: ”Pois kuristavat korsetit! Tutkimuskohteena naistenlehti.” Teoksessa *Kobtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin*, 462–474. Toimittanut Taru Nordlund & Tiina Onikki-Rantajääskö & Toni Suutari. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1078. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 465–466.
  34. Ballaster, Ros & Beetham, Margaret & Frazer, Elizabeth & Hebron, Sandra: *Women’s Worlds. Ideology, Femininity and the Woman’s Magazine*. Macmillan et al., Basingstoke 1991, 11, 45.

35. Ks. lehtien ilmestymisajat viitteestä 11. Pitkäikäisiksi osoittautuneiden naisten kuluttajalehtien levikit olivat sotien välisenä aikana nousujohteiset. Ks. Malmberg, Raili: ”Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina.” Teoksessa *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia*, 193–291. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila oy, Kuopio 1991, 200, 209.
36. Mikkola, Kati: *Tulevaisuutta vastaan. Untuukien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1251. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009, 211 – 215, 239–252; Heikinmäki Maija-Liisa: Mitä hameiden alla. Naisten alushousujen käyttöön tulo Suomessa. *Suomi* 112, 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1967.
37. Kotiliesi 1/1924, 17.
38. Esim. Lehtinen, Ildikó & Sihvo, Pirkko: *Rahmaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin. olk costume. An overview of the folk costume collection of the National Museum of Finland*. 3. uud. ja laaj. p. Museovirasto, Helsinki 2005.
39. Ks. Turunen 2011, 250–280.
40. Kotiliesi 4/1935, 146; vrt. Oma Koti 4/1933, 93.
41. Kotiliesi 2/1933, 88.
42. Kanerva, Jari: ”Naisten luikertelusta miesten slalomiin. Suomalainen alppihiihto 1920-luvulta 1950-luvulle” – Teoksessa *Taidetta ja tehdasurheilua*, 65–74. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen & Ossi Viita. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Atena, Jyväskylä 2005, 65–66; Kanerva, Jari: *Alppihiihdon alkutaival. Pujottelu- ja tunturihiihto Suomessa 1920-luvulta 1960-luvulle*. Jari Kanerva, Järvenpää 2010, 66–71. Laine 2002.
43. SNLL:n puvusta ks. Kleemola, Irja: *Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton historia 1896-1975*. Suomen naisten liikuntakasvatusliitto, Helsinki 1976, 489.
44. Eeva 3/1935, 6–7.
45. Säätyläisten urheilukulttuurista ks. Heikkinen, Antero: *Terveys ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 160. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1991.
46. Frykman, Jonas: ”In Motion. Body and Modernity in Sweden between the World Wars.” *Ethnologia Scandinavia* 22, 36–51.
47. Frykman 1992, 42–44; Mäkinen, Katriina: ”Ihmeellinen kone – haave uudesta ihmisestä.” Teoksessa *Vampyyrinainen ja Kenkekuinniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*, 18–37. Toimittanut Tapio Onnela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992, 34.
48. Esim. Hapuli, Ritva & Koivunen, Anu & Lappalainen, Päivi & Rojola, Lea 1992. ”Uutta naista etsimässä.” Teoksessa *Vampyyrinainen ja Kenkekuinniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*, 98–112. Toimittanut Tapio Onnela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992, 100–101.
49. Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar: *På väg – bilder av kultur och klass*. Teoksessa *Modärna tider. Vision och vardag i folkhemmet*, 20–139. Toimittanut Jonas Frykman & Orvar Löfgren. Liber, Malmö 1985, 64–67; Löfgren, Orvar: *On Holiday. A History of Vacationing*. University of California Press, California 1999, 49–51.

50. Vrt. Baranowski, Shelley & Furlough, Ellen: ”Introduction.” Teoksessa *Being Elsewhere. Tourism, Consumer Culture, and Identity in Modern Europe and North America*, 1–31. Toimittanut Shelley Baranowski & Furlough, Ellen. The University of Michigan Press, Michigan 2001, 5
51. Graburn, Nelson H. H.: ”Secular Ritual: A General Theory of Tourism. Teoksessa *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*, 42–50. Toimittanut Valene L. Smith & Maryann Brent. Cognizant Communication Corporation, New York 2001, 47–48; Selänniemi, Tom: *Matka ikänsä kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 649. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996, 194–195.
52. Kotiliesi 9/1931, 371.
53. Kotiliesi 22/1933, 754.
54. Lotta Svärd 3/1929, 39.
55. Esim. Heikinmäki, Maija-Liisa: *Suomalaiset häätävät. Talonpoikaiset avioliiton solmintaperiaatteet*. Otava, Helsinki 1981, 34–38
56. Esim. Frykman 1992.
57. Eeva 3/1938, 30.
58. Eeva 3/1938, 30.
59. Ks. esim. Laine 2002; Laine 2004a; Vasara, Erkki: *Valkoisen Suomen urheilijat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939*. Bibliotheca Historica 23. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997, 496–497
60. Kyrölä, Katariina & Harjunen, Hannele: ”Johdanto. Lihavuustutkimusta toisin.” Teoksessa *Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*, 9–46. Toimittanut Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen. LIKE, Helsinki 2007; Kyrölä, Katariina: ”Lihavuusvaara! Pelon politiikka ja lihava ruumiillisuus Helsingin Sanomissa.” Teoksessa *Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*, 49–82. Toimittanut Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen. LIKE, Helsinki 2007; Harjunen, Hannele: *Women and Fat. Approaches to the Social Study of Fatness*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 379. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2009. Saatavilla myös elektronisena versiona <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3775-1>.
61. Naisten kilpaurheilun vastustamisen perusteista ks. Hara-Fabrin Kati: ”Eikä se näytännyt ensinkään rumalta’ – 90 vuotta ensimmäisistä naisten yleisurheilun Suomen mestareista.” Teoksessa *Kynäniekkoja, kivimyrkkejä, mäki-matteja*, 168–183. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Atena, Jyväskylä 2003; Laine 2002; Laine 2004a; Laine 2004b.
62. Försti, Teija: ”Vauhtikauden vaunut ja vaatekerrat. Auto ja sukupuoli 1920-luvun Suomessa.” Teoksessa *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*, 279 – 316. Toimittanut Maija Mäkilä & Riitta Laitinen. Historiallinen arkisto 130. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 307.
63. Lenskyj, Helen: *Out of Bounds. Women, Sports and Sexuality*. Women’s Press, Toronto 1986.
64. Eeva 9/1935, 14–15, 33–34.
65. Eeva 4/1938, 33.

66. Eeva 10/1939, 48.
67. Löfström, Jan: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen"*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 757. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.
68. Warner 2006.
69. Aarnipuu, Tiia: Trans. Sukupuolen muunnelmia. Like, Helsinki 2008, 179.
70. Eeva 10/1939, 12.
71. Eeva 10/1939, 12–13.
72. Ks. Pajala, Outi: "Mielessä häämötti punainen mekko". Vaate, sukupuoli ja laihduttaminen Painonvartijat-yrityksen 'menestystarinoissa?' Teoksessa *Koolla on väliä! Libavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*, 83–106. Toimittanut Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen. LIKE, Helsinki 2009; Harjunen 2007, 212–213.
73. Eeva 4/1938, 33.
74. Thorsen, Liv Emma: "Skis, Skates and Language. Traits of Norwegian Urban Young Girls' Culture in the 1930's." *Ethnologia Scandinavia* 27, 48–64, 1997.
75. Kotiliesi 10/1936, 410–411.
76. Oma Koti 13/1934, 377.
77. Ks. esim. Kotiliesi 7/1933, 248; Kotiliesi 11/1933, 417; Kotiliesi 13/1936, 541; Hopeapeili 5/1939, 26.
78. Försti 2010, 282–283; Salmi, Hannu: "Atoomipommilla kuubun!" *Tekniikan mentaalihistoriaa*. Edita, Helsinki 1996, 126, 129; Tuomaala, Saara: "Polkupyörällä pääsee." Teoksessa Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia, 355–371. Toimittanut Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 909. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 32. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 356–357.
79. Laine, Leena: "Urheilu valtaa mielet." Teoksessa *Suomi uskoj urheiluaan*. Toimittanut Teijo Pyykkönen. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 131. VAPK-Kustannus, Helsinki 1996, 103.
80. Hopeapeili 6/1939, 14–15.